

РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

УДК [37.015 : 78] – 047.48

Сташевська І. О.

ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ

Стаття посвячена методології порівняльних досліджень в області музикальної педагогіки. Охарактеризовані методологічні підходи наукового пізнання в контексті порівняльного аналізу музикально-педагогічних процесів і явлень в різних країнах. Виявлені основні методи, розкрито специфіку інформаційної бази компаративних музикально-педагогічних досліджень.

Ключевые слова: порівняльно-педагогічні дослідження, компаративна педагогіка, музикальна педагогіка, методологічні підходи.

Інтенсифікація й зростання форм культурної співпраці України з іншими державами, вимоги розвитку вітчизняної музично-освітньої галузі з урахуванням європейських стандартів зумовлюють необхідність вивчення й переосмислення сучасними українськими науковцями зарубіжних музично-педагогічних традицій, виявлення на основі аналізу регіональних спільностей та відмінностей нових перспектив музичної педагогіки на вітчизняному рівні, а також чинників, що гальмують процес її розвитку в прогресивному напрямі.

Аналіз української та російської літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття свідчить, що розгляду зарубіжного музично-педагогічного досвіду присвячено небагато праць. Публікації радянського періоду в цій галузі мали здебільшого оглядово-інформативний характер, поза увагою їх авторів залишено компаративний аспект дослідження (наприклад, праці Л. Баренбойма, О. Бодіної, І. Гадалової, Є. Гуревича, І. Кряжевої, О. Новосада, Г. Пожидаєва, С. Стоянова, Л. Шуберта, збірники праць за редакцією Л. Баренбойма, О. Апраксіної та ін.).

Окремі наукові роботи відрізнялись ідеологічним забарвленням, присутнім багатьом публікаціям з порівняльної педагогіки радянських часів.

Так, наприклад, у руслі пріоритетів радянської ідеології – у контексті критичного аналізу „кризисних” тенденцій у теорії й практиці буржуазного масового музичного виховання – представляє стан музичної освіти в західноєвропейських капіталістичних країнах Н. Корихалова. Зміст праці Н. Корихалової явно виражає мету: довести „неможливість в умовах буржуазного суспільства забезпечити поколінню юних повноцінне музичне виховання” [63, с. 101].

В останнє десятиріччя помітним є прагнення українських науковців до об’єктивного аналізу різних аспектів зарубіжної музичної педагогіки.

Суттєвим внеском у формування знань про історію розвитку європейської музичної педагогіки є роботи С. Уланової „Нариси історії європейської музичної освіти і виховання: Від античності до початку ХІХ століття” (2002), О. Ростовського „Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки” (2003).

Разом із значною інтенсифікацією в Україні та країнах СНД останніх років науково-дослідної роботи в галузі порівняльної педагогіки (І. Колонтаєвська, І. Луговська, О. Олейнікова, Л. Рябов, І. Адамак, Л. Ваховський, Т. Десятов, В. Жуковський, Л. Зязюн, Т. Кошманова, Н. Лавриченко, А. Максименко, О. Матвієнко, Г. Ніколаї, Л. Пуховська, В. Червонецький, О. Локшина й ін.) аналізу музично-педагогічного досвіду інших країн у порівняльному плані й досі присвячено невелику кількість дисертаційних робіт (напр., А. Вільчківська, Г. Ніколаї, Р. Полухін, А. Сергієнко, І. Сташевська). Так, А. Вільчківська виявляє провідні напрями розвитку й специфічні особливості сучасного стану теорії й практики музичного виховання учнів основних шкіл Польщі, а також визначає здобутки в

цій галузі, які можуть бути використані в процесі реформування шкільної мистецької освіти в Україні [1]. Г. Ніколаї здійснює порівняльно-педагогічний аналіз становлення й тенденцій розвитку музично-педагогічної освіти в Польщі та визначає можливості використання позитивного польського досвіду у вітчизняній музично-педагогічній освіті [3]. А. Сергієнко досліджує історію становлення й розвитку музичного виховання в Польщі [6]. Р. Полухін здійснює порівняльно-педагогічний аналіз тенденцій розвитку загальної музичної освіти в Республіці Білорусь і Республіці Польща в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття [4]. І. Сташевська виявляє етапи, провідні тенденції та закономірності розвитку музичної педагогіки в Німеччині ХХ століття; на підставі узагальнення науково-теоретичного й практичного надбання німецької музичної педагогіки визначає прогностичні шляхи удосконалення цієї галузі в Україні [7].

На жаль, порівняльні музично-педагогічні дослідження, виконані на матеріалах кількох країн, є поки ще відсутніми. Недостатньо розробленими залишаються й питання, що стосуються методології порівняльних досліджень у галузі музичної педагогіки. У зв'язку з цим метою цієї публікації є характеристика основних компонентів методологічного апарату порівняльної музичної педагогіки.

Предметом порівняльної музичної педагогіки є історія та сучасний стан теорії й практики музичної освіти в різних культурах, країнах, регіонах у порівняльному контексті.

Згідно з цим основними завданнями компаративних музично-педагогічних досліджень є вивчення процесу історичного розвитку та актуального стану, спільних та відмінних рис музичної педагогіки в окремих культурах, країнах, регіонах, формування знання про тенденції й закономірності розвитку музично-педагогічної теорії й практики в різних частинах світу та у глобальному масштабі, виявлення прогностичних можливостей та розробка стратегій удосконалення вітчизняної системи музичної освіти з урахуванням негативного й прогресивного зарубіжного досвіду в цій сфері. Таким чином забезпечується реалізація описової, пояснювальної й прогностичної функцій порівняльної музичної педагогіки.

У процесі порівняння, окрім специфічно музично-педагогічних чинників, слід урахувати й інші – історичні, політичні, економічні, соціокультурні, музичнокультурні, загальнопедагогічні, релігійні тощо.

Суттєві трансформації в методології порівняльної педагогіки останніх десятиріч характеризуються заміщенням уявлень про світ як множинності історично сформованих регіональних суспільств або націй, які існують автономно, на розуміння транснаціональної взаємозалежності (Г. Корнетов), виникнення так званого всесвітнього підходу (Є. Бражник) це вимагає від дослідників-компаративістів урахування під час аналізу зарубіжних музично-освітніх систем власних позицій не тільки в національному, а й у глобальному – міжнародному контексті.

Забезпечення теоретичної й прогностичної значимості порівняльних музично-педагогічних досліджень вимагає здійснення відповідного методологічного обґрунтування з урахуванням існуючих норм, принципів і прийомів наукового пізнання. Аналіз праць з методології наукового пізнання, і зокрема методології педагогічних і порівняльно-педагогічних досліджень (Б. Вульфсона, Є. Бражник, З. Малькової, В. Капранової, В. Краєвського, А. Новікова, А. Сбруєвої й ін.), а також компаративних дисертаційних робіт в галузі педагогіки, і зокрема музичної педагогіки, України та інших країн СНД останніх десятиріч дозволив виявити можливі методологічні принципи, підходи й методи, а також специфіку джерельної бази компаративних музично-педагогічних досліджень.

Отже, методологічну основу порівняльних досліджень в галузі музичної педагогіки можуть становити методологічні принципи історизму, детермінізму, взаємозв'язку об'єктивного й суб'єктивного, єдності філософського, загальнонаукового й конкретно-наукового рівнів методологічного аналізу, єдності теорії й практики та ін., а також такі наукові підходи, як системний, синергетичний, історико-культурологічний, цивілізаційний, антропологічний, аксіологічний, парадигмальний, компаративний, параметричний, підхід загального соціального контексту, інтонаційний тощо.

Розглянемо зазначені методологічні підходи більш конкретно в контексті завдань порівняльної музичної педагогіки.

Системний і синергетичний підходи (І. Блауберг, Е. Юдін, Г. Хакен, І. Пригожин) застосовують, якщо необхідним є розгляд предмету дослідження, наприклад, систем музичної освіти зарубіжних країн, як складноструктурованої відкритої системи.

Історико-культурологічний підхід (М. Бахтін, В. Біблер) забезпечує збір та опис важливих для дослідження історичних фактів, виявлення музично-культурних традицій, еволюційних передумов, етапів, тенденцій та закономірностей розвитку музично-педагогічних процесів і явищ в контексті загальнокультурного життя досліджуваної країни в різні історичні періоди, дозволяє урахувати різноманітні перетини та взаємовпливи музично-педагогічної думки й практики з іншими соціокультурними феноменами – філософією, естетикою, загальною педагогікою, мистецтвознавством, виконавським мистецтвом, релігією, засобами масової інформації тощо.

Цивілізаційний підхід (Г. Корнетов) передбачає вивчення історії й сучасного стану музичної освіти окремих країн з урахуванням взаємовпливу різних культурних традицій у контексті розвитку музично-освітнього процесу в глобальному (світовому) масштабі.

Антропологічний підхід забезпечує розгляд музично-педагогічних процесів і явищ з позицій людини та її потреб.

Аксіологічний підхід (І. Зязюн, М. Каган, О. Сухомлинська) уможливує виявлення педагогічних уявлень у науковому просторі про цінність музичного навчання, виховання й розвитку в суспільній та особистісній перспективах, розкриття ролі музичної освіти в контексті збереження й передачі музично-культурних та загальнолюдських цінностей, гуманного розвитку суспільства тощо.

Парадигмальний підхід допомагає виявити на основі аналізу музично-педагогічних уявлень та реальної музично-освітньої дійсності панівні на досліджуваній території в окремі історичні періоди музично-педагогічні парадигми та проаналізувати їх з позицій співвідношення минулого й сучасного. О. Ніколаєва виділяє парадигмально-педагогічний підхід до вивчення історії музичної освіти й визначає, що він може здійснюватися на декількох рівнях: рівень основних історичних етапів розвитку музичної освіти; рівень кожного з напрямків музичної освіти (народного, релігійного, світського); рівень окремих музично-педагогічних концепцій [5, с. 300].

Компаративний підхід дозволяє розкрити специфіку розвитку музичної педагогіки в різних частинах світу, зв'язки, спільне й відмінне між музично-педагогічними моделями, нормативними документами та особливостями їх практичної реалізації в різні історичні періоди, а також на основі порівняння вітчизняного й зарубіжного музично-педагогічного досвіду визначити позитивні й негативні моменти та можливі шляхи вдосконалення музично-педагогічної теорії й практики на вітчизняному рівні.

Параметричний підхід (І. Луговська) завдяки застосуванню процедур параметричної оцінки та параметричного порівняння дозволяє виявити особливості досліджуваних об'єктів на основі єдиної системи якісних та кількісних параметрів, а також здійснити на цій основі їх поелементний структурний та функціональний зіставний аналіз.

Підхід загального соціального контексту (Л. Рябов, М. Ваховський) може бути застосовано для виявлення зовнішніх соціально-історичних факторів й умов, які визначають особливості формування та еволюції музично-педагогічних уявлень, порівняння поглядів і концепцій провідних діячів в галузі музичної педагогіки через інтерпретацію їх висловлювань як продуктів діяльності в конкретних соціальних і культурно-історичних умовах тощо.

Сутність інтонаційного підходу (О. Ніколаєва) полягає в простеженні в історії музичної освіти послідовної зміни основних інтонаційних орієнтирів відповідно до еволюції музичного мистецтва як мистецтва „інтонованого смислу” (Б. Асаф'єв) [5, с. 298]. Цей підхід передбачає розгляд музичної освіти різних культур, країн, регіонів за різними її типами, специфіка яких виявляється завдяки інтонаційному аналізу того чи іншого типу музичної культури (народної, світської, релігійної, композиторської, виконавської, слухацької,

музично-теоретичної, музично-педагогічної, вокальної, піаністичної, диригентської тощо), а також аналіз співвідношень музично-педагогічних систем з окремими музичними стилями.

У процесі реалізації мети та завдань порівняльного музично-педагогічного дослідження можуть бути використані різноманітні методи. Наприклад, для виділення проблеми, формування наукового апарату дослідження, його текстуального й концептуального оформлення, виявлення сутнісних характеристик, провідних тенденцій і закономірностей розвитку музично-педагогічних явищ, узагальнення теоретичного й практичного досвіду з проблеми дослідження тощо. застосовують загальнонаукові методи: вивчення джерел, проблематизацію, індукцію та дедукцію, аналіз і синтез, опис фактичного матеріалу, аналогію, узагальнення, систематизацію, класифікацію; для розгляду спільностей і відмінностей у формуванні теорії та трансформації практики музичної освіти в різних країнах і регіонах, порівняння різних концептуальних підходів до музично-освітньої діяльності в науковому просторі, практичного вітчизняного й зарубіжного музично-педагогічного досвіду – компаративний метод; для визначення можливостей удосконалення та перспектив розвитку вітчизняної теорії й практики музичної освіти з урахуванням результатів проведеного дослідження – метод прогнозування.

Суттєвою допомогою в пізнанні різних аспектів музично-педагогічної реальності в досліджуваній країні або регіоні є такі емпіричні методи вивчення педагогічного досвіду як спостереження, опитування, бесіди, метод експертних оцінок.

Важливими засобами проведення компаративних музично-педагогічних досліджень, які охоплюють різні історичні періоди, є науково-історичні методи: джерелознавчий та історіографічний аналіз, описово-аналітичний метод; вони передбачають розгляд історіографії предмету дослідження, пошук й обробку важливих для дослідження енциклопедичних, філософських, психолого-педагогічних, культурологічних, музикознавчих, нормативних джерел, архівних документів, а також збір, систематизацію й опис історичних фактів; метод періодизації, порівняльно-історичний, ретроспективний та причинно-наслідковий аналіз, які дозволяють виявити особливості еволюції музично-педагогічних уявлень і реального стану музично-освітньої практики в певні історичні періоди, визначити основні етапи, політичні, економічні, соціокультурні чинники й передумови становлення та розвитку музично-педагогічних явищ; парадигмальний метод, необхідний для виявлення провідних музично-педагогічних парадигм, які панували в різні історичні періоди, та основних детермінант їхніх змін.

Джерельну базу порівняльних музично-педагогічних досліджень становлять фундаментальні історико-, психолого- й музично-педагогічні праці вітчизняних та зарубіжних авторів, енциклопедичні й довідникові видання, матеріали наукових конференцій, мемуарні спогади, навчально-методична література, державні нормативні документи, навчальні плани та програми досліджуваних країн, публікації в пресі минулих століть і сучасності з фондів вітчизняних і зарубіжних бібліотек, а також матеріали мережі Інтернет.

Зокрема цінними для об'єктивного аналізу стану зарубіжної музично-педагогічної думки й практики у минулі століття є автентичні різним історичним періодам джерела: старовинні музично-теоретичні трактати; музично-педагогічні праці; підручники й посібники з музичного навчання; музичні лексикони; статті в періодичних виданнях; збірки пісень тощо.

Особливе значення для поліаспектного осягнення предметного поля наукової роботи в галузі порівняльної музичної педагогіки мають сучасні публікації авторів зарубіжних країн, присвячені питанням історії розвитку музично-педагогічної думки й практики, організації музичного навчання й виховання в традиційних та альтернативних загальноосвітніх школах, позашкільних навчальних закладах, музичної освіти дорослих, підготовки професійних кадрів у галузі музичної культури й освіти тощо.

Під час проведення дослідження, дослідник мусить дуже відповідально ставитися до перекладу прізвищ та термінів, що можуть мати залежно від мови, історичного періоду й навіть географічного регіону, де вони вживаються, різне специфічне тлумачення, а також до

інтерпретації понятійного апарату зарубіжних освітніх систем та їх інтеграції у вітчизняну науково-педагогічну мову.

Отже, визначна роль музичної освіти як у передачі музично-культурних традицій та формуванні музичної культури молодого покоління, так і в суттєвому впливі на гуманізацію суспільства, вимагає вивчення й упровадження кращих здобутків світової музичної педагогіки в національну музично-освітню систему. Але ж, як свідчить проведений аналіз, у вітчизняному науковому просторі поки що не має цілісної концепції щодо механізму проведення компаративних досліджень музично-педагогічних систем різних країн. Здійснена в цій статті характеристика окремих компонентів методологічного апарату компаративної музичної педагогіки, звичайно, не вичерпує всіх аспектів проблеми методології порівняльних музично-педагогічних досліджень, яка потребує подальшої ґрунтовної розробки.

Доцільним є створення методики порівняльного аналізу музично-освітніх систем різних країн з метою їх взаємозбагачення, розробка специфічних для компаративної музичної педагогіки методологічних підходів, вивчення можливостей використання в процесі порівняльного музично-педагогічного дослідження наукових методів певних наукових галузей (історії, філософії, психології, соціології, математики, джерелознавства тощо), детальне розкриття особливостей відбору й обробки джерельної бази, визначення найбільш суттєвих параметрів для оцінки й порівняльного аналізу музично-педагогічних процесів і явищ.

Література:

1. **Вільчовська А. Е.** Развитие теории и практики музыкального воспитания учащихся основных школ Польши (1980 – 2000 гг.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Вільчовська Анастасія Едуардівна. – К., 2004. – 207 с.
2. **Корыхалова Н. П.** Кризисные тенденции в буржуазном массовом музыкальном воспитании / Корыхалова Н. П. – М. : Музыка, 1989. – 112 с.
3. **Ніколаї Г. Ю.** Развитие музыкально-педагогической освіти в Польши (XX століття) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Ніколаї Галина Юріївна. – К., 2008. – 471 с.
4. **Полухин Р. А.** Сравнительный педагогический анализ тенденций развития общего музыкального образования в Республике Беларусь и Республике Польша : Вторая половина XX - начало XXI века : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Полухин Руслан Анатольевич. – Брест, 2005. – 250 с.
5. Психология музыкальной деятельности: теория и практика : [учеб. пособ. для студентов муз. фак. высш. пед. учеб. заведений] / [под ред. Г. М. Цыпина]. – М. : Издательский центр „Академия”, 2003. – 368 с.
6. **Сергиенко А. П.** История становления и развития музыкального воспитания в Польше: (X-XX вв.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Сергиенко Алла Петровна. – К., 1993. – 194 с.
7. **Сташевська І. О.** Развитие музыкальной педагогической в Германии (XX століття). : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Сташевська Інна Олегівна. – Луганськ, 2011. – 550 с.